Кушнір І.П.,
кандидат юридичних наук,
старший викладач кафедри теорії та історії держави і права
та приватно-правових дисциплін
Національної академії Державної прикордонної служби України
імені Б. Хмельницького

УДК 351:342.95:(477):007.01

ІНФОРМАЦІЙНО-ПРАВОВИЙ СТАТУС ДЕРЖАВНОЇ ПРИКОРДОННОЇ СЛУЖБИ УКРАЇНИ

Постановка проблеми. Розвиток інформаційного суспільства, необхідність дотримання інформаційних прав громадян, виникнення нових інформаційних загроз прикордонній безпеці, використання інформаційно-телекомунікаційних технологій у сфері охорони державного кордону тощо зумовлюють актуальність наукового дослідження інформаційно-правового статусу Державної прикордонної служби України (далі – ДПСУ).

Встановлення інформаційно-правового статусу ДПСУ дозволяє визначити його правове положення серед інших суб'єктів інформаційно-правових відносин, визначених у статті 4 Закону України «Про інформацію» [1] та у статті 12 Закону України «Про доступ до публічної інформації» [2], а також розкриває особливості участі в інформаційно-правових відносинах у сфері охорони державного кордону.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Дослідження інформаційно-правового статусу у працях науковців Ю. Іванова, М. Кузнецової, М. Мікуліна, О. Селезньової, О. Тихомиров, О. Яременка та інших переважно стосувалися або загальнотеоретичних питань, або діяльності інших органів влади. Інформаційно-правовий статус ДПСУ сьогодні належним чином не досліджувався.

Мета й завдання статті. Метою даної статті є дослідження та визначення змісту, особливостей та елементів інформаційно-правового статусу ДПСУ.

Виклад основного матеріалу. Встановлення інформаційно-правового статусу є похідним від загальнотеоретичного розуміння правового статусу та нормативно-правового закріплення становища ДПСУ в механізмі держави й визначення її ролі в інформаційних правовідносинах. Реальний зміст досліджуваного правового статусу можливо розкрити за допомогою його структури або елементів. У теорії юридичної думки можна зустріти різні конструкції структури (елементів) правового статусу органу публічної влади.

У теорії держави і права правовий статус розглядається переважно через призму становища індивіда в суспільстві та державі, але відмінність поглядів щодо його елементів не знайшли єдиного розуміння серед науковців. Можна відокремити такі підходи до конструкцій правового статусу:

1) права, свободи, обов'язки [3, с. 409];

2) суб'єктивні юридичні права, законні інтереси, юридичні обов'язки, гарантії здійснення прав і обов'язків [4, с. 62];

3) принципи правового статусу; громадянство; права і свободи людини; обов'язки людини [5, с. 278].

4) правові норми та принципи, що встановлюють даний статус; правосуб'єктність; громадянство (або інше відношення до країни перебування – без громадянства, іноземне громадянство або підданство); права, свободи та законні інтереси індивіда; обов'язки індивіда; юридична відповідальність. Причому серцевину, основу правового статусу, на думку Н.М. Крестовської, Л.Г. Матвєєвої, становлять права, свободи та обов'язки [6, с. 204].

У теорії адміністративного права адміністративно-правовий статус центрального органу влади розкривається за допомогою таких елементів, як: призначення, порядок утворення, реорганізація, ліквідація та місце в системі цих органів; завдання; структура [7]; становище керівника в системі управління, його повноваження, відповідальність [8, с. 32]; повноваження заступників; утворення та правові підстави діяльності підпорядкованих підрозділів [9, с. 98–99]; межі нормотворчої діяльності [9, с. 100].

Проаналізовані погляди щодо елементів правового статусу дозволили визначити, що ключовими в ньому залишаються права й обов'язки, інші елементи доповнюють змістом правове становище органу у зв'язку з ускладненням та розвитком державно-правових відносин.

Кожен орган виконавчої влади, діючи від імені та за дорученням держави, має певний правовий статус, виступає носієм відповідних повноважень юридично-владного характеру, реалізація яких забезпечує йому досягнення мети виконавчо-розпорядчої діяльності [10, с. 23]. З урахування теми нашого дослідження ще варто додати, що реалізація повноважень ДПСУ як учасника інформаційно-правових відносин здійснюється як у класичних відносинах (відносини з права власності на інформацію, реалізації інформаційних прав), так і пов'язаних із техніко-технологічною складовою частиною [11, с. 212] (відносини у сфері електронного урядування, документообігу, застосування інформаційно-телекомунікаційних систем, автоматизованих систем управління) відносинах.

Інформаційно-правовий статус ДПСУ визначений нормативно-правовими актами, які закріплюють її роль, місце, а також правові межі та можливості участі в інформаційно-правових відносинах, тобто знаходить свій вияв через інформаційну правосуб'єк-

тність. Правосуб'єктність складається з низки взаємопов'язаних елементів. Однак у науці не досягнуто єдності розуміння відносно структури даної правової категорії. Одні дослідники ототожнюють її з правоздатністю, інші розглядають у ній два елементи – правоздатність і дієздатність, треті додають до цього ще й деліктоздатність і конкретні права й обов'язки, які виникають безпосередньо із закону [12, с. 101].

Ю. Нечипорук підкреслює, що суб'єктами інформаційного правовідношення є особи, які наділені інформаційною правосуб'єктністю, яка складається з інформаційної правоздатності (можливості мати інформаційні права й обов'язки) та інформаційної дієздатності (здатності своїми діями набувати інформаційних прав та створювати інформаційні обов'язки) [13, с. 42]. Реалізувати інформаційно-правовий статусу органів виконавчої влади, як зазначає М.Ю. Кузнєцова, означає реалізувати їх відповідні суб'єктивні права й обов'язки в інформаційних правовідносинах [14, с. 133]. В.О. Качур визначає правосуб'єктність як соціально-юридичну властивість суб'єкта права, що полягає у його здатності мати права та обов'язки і вчиняти дії, що мають правові наслідки. При цьому пропонує вважати правосуб'єктність однією із соціально-юридичних властивостей суб'єкта права поряд із правовим статусом, правовим становищем тощо [15, с. 27]. Так, «правосуб'єктність» та «правовий статус» – окремі правові категорії, але їх пов'язують такі структурні елементи, як права та обов'язки, без яких не може бути і суб'єкта інформаційно-правових відносин в особі ДПСУ.

Інформаційні права й обов'язки як елементи інформаційно-правового статусу ДПСУ визначають межі інформаційної діяльності у вигляді правових можливостей і дотримання, виконання та здійснення необхідних дій відповідно до законодавства, а чітко врегульований механізм втілення в реальні інформаційно-правові відносини у сфері охорони державного кордону відповідних прав та обов'язків дозволяє ДПСУ вчиняти дії, пов'язані з інформацією, що мають правові наслідки. Отже, зміст інформаційно-правового статусу ДПСУ тісно пов'язаний з інформаційною правосуб'єктністю (інформаційною право- та дієздатністю).

На нашу думку, такі елементи правового статусу, як призначення, порядок утворення, реорганізація, ліквідація та місце в системі державно владних органів, структура ДПСУ (окрім її системно-структурних підрозділів призначених для обробки, захисту інформації тощо), перебувають у межах адміністративно-правового статусу ДПСУ. У свою чергу, інформаційно-правовий статус розкривають такі його елементи: правові підстави участі у правовідносинах із приводу інформації; завдання інформаційної діяльності; система спеціальних підрозділів, діяльність яких спрямована на забезпечення та реалізацію інформаційних потреб ДПСУ; інформаційна правосуб'єктність (права й обов'язки) посадових осіб ДПСУ щодо інформаційної діяльності.

Інформаційно-правовий статус ДПСУ закріплений у Конституції України та чинних нормативно-правових актах. Конституція України визначає основні інформаційні права суб'єктів інформаційних відносин (зокрема, фізичних осіб), чим обумовлює встановлення відповідних обов'язків (забезпечення прав) у органів державної влади. Норми Основного закону визначають положення ДПСУ в межах інформаційного суспільства:

1) інформаційна безпека України повинна бути серед пріоритетних напрямків діяльності всіх структурних органів і підрозділів ДПСУ як найважливіша функція держави [16, ст. 17];

2) організацію роботи слід здійснювати з урахуванням установленого обмеження обігу інформації в державі (державна або інша захищена законом таємниця) [16, ч. 3 ст. 32].

3) забезпечувати дотримання інформаційних прав інших суб'єктів інформаційних правовідносин, зокрема фізичних осіб: свобода особистого і сімейного життя [16, ч. 1 ст. 32]; таємниця листування, телефонних переговорів, телеграфної та іншої кореспонденції [16, ст. 31]; право громадянина не зазнавати втручання в його особисте та сімейне життя шляхом збирання, зберігання, використання та поширення конфіденційної інформації про особу без її згоди, знайомитися в органах державної влади, органах місцевого самоврядування, установах та організаціях із відомостями про себе [16, ч. 3 ст. 32]; право вільно збирати, зберігати, використовувати і поширювати інформацію усно, письмово або в інший спосіб – на свій вибір [16, ст. 34].

Також важливими у правовому регулюванні інформаційних відносин та визначенні у них ролі ДПСУ є базові закони з інформаційного прав та у сфері охорони державного кордону.

Діяльністю ДПСУ, спрямованою на реалізацію основних напрямків державної інформаційної політики, є:

1) забезпечення доступу кожного до інформації;

2) забезпечення рівних можливостей щодо створення, збирання, одержання, зберігання, використання, поширення, охорони, захисту інформації;

3) створення умов для формування в Україні інформаційного суспільства;

4) забезпечення відкритості та прозорості діяльності суб'єктів владних повноважень;

5) створення інформаційних систем і мереж інформації, розвиток електронного урядування;

6) постійне оновлення, збагачення та зберігання національних інформаційних ресурсів;

7) забезпечення інформаційної безпеки України;

8) сприяння міжнародній співпраці в інформаційній сфері та входженню України до світового інформаційного простору [1, ст. 3].

У Законі України «Про Державну прикордонну службу України» серед основних функцій ДПСУ визначено «ведення розвідувальної, інформаційно-аналітичної та оперативно-розшукової діяльності в інтересах забезпечення захисту державного кордону України згідно із законами України «Про розвідувальні органи України» та «Про оперативно-розшукову діяльність» [17, ч. 1 ст. 2]. Із цієї норми можна зрозуміти, що інформаційно-аналітична діяльність

здійснюється тільки в межах оперативно-розшукової діяльності, оскільки за правову основу визначені закони, що врегульовують не інформаційну, а оперативно-розшукову діяльність.

Дана функція продубльована і як обов'язок ДПСУ у п. 10 ст. 19 Закону України «Про Державну прикордонну службу України». Обов'язком ДПСУ також є надання за запитами компетентних органів влади відомостей, що зберігаються в інформаційних системах, у тому числі банках даних, стосовно осіб, які в період одержання допомоги по безробіттю перетинали державний кордон України або перебували за межами України [17, п. 23-1 ст. 19].

До прав в інформаційній сфері ДПСУ належать:

1) створювати і використовувати в інтересах забезпечення охорони державного кордону України інформаційні системи, банки даних щодо осіб, які перетнули державний кордон України, осіб, які вчинили правопорушення, яким згідно із законодавством не дозволяється в'їзд в Україну тощо [17, п. 10 ст. 20];

2) здійснювати автоматизований обмін інформацією про транспортні засоби, що перетнули державний кордон України, з територіальними органами Міністерства внутрішніх справ України [17, п. 19 ст. 20].

Права та обов'язки ДПСУ з приводу здійснення діяльності, пов'язаної з інформацією у прикордонній сфері, сьогодні не відображають весь спектр інформаційних правовідносин, учасником яких є прикордонне відомство.

Висновки. Інформаційно-правовий статус є багатоелементною й багатоаспектною категорією та юридичним закріпленням положення ДПСУ в інформаційному суспільстві. Інформаційно-правовий статус ДПСУ є частиною його адміністративно-правового статусу у сфері забезпечення недоторканності державного кордону та охорони суверенних прав України в її виключній (морській) економічній зоні як суб'єкта інформаційно-правових відносин.

Сьогодні межі діяльності ДПСУ, пов'язані з інформацією, охоплюють набагато більше напрямків, ніж це визначено у Законі України «Про Державну прикордонну службу України», а отже, і інформаційно-правовий статус є ширшим від закріплених його меж у цьому Законі. Вважаємо, що інформаційно-аналітичну діяльність необхідно виділити як окрему інформаційну функцію ДПСУ у зв'язку з розвитком та збільшенням обсягів діяльності, пов'язаної з інформацією у сфері охорони державного кордону.

Дане дослідження не вичерпує всього обсягу питань, пов'язаних з особливістю інформаційно-правового статусу ДПСУ, що може стати предметом подальших наукових досліджень.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Про інформацію: Закон України від 2 жовтня 1992 року. Відомості Верховної Ради України. 1992. № 48. Ст. 650.

2. Про доступ до публічної інформації : Закон України 13 січня 2011 р. № 2939-VI. Відомості Верховної Ради України. 2011. № 32. Ст. 314.

3. Гіда Є.О., Білозьоров Є.В., Завальний А.М. Теорія держави і права. Підручник; за заг. ред. Є. О. Гіди. Київ : ФОП, 2011. 576 с.

4. Скакун О.Ф. Теорія права і держави : підручник. 3-те видання. Київ: Алерта; ЦУЛ. 2011. 524 с.

5. Теорія держави і права: навч. посіб. для підгот. фахівців з інформ. безпеки / О.О. Тихомиров, М.М. Мікуліна, Ю.А. Іванов та ін.]; за заг. ред. Л. М. Стрельбицької. Київ: Кондор-Видавництво, 2016. 332 с.

6. Теорія держави і права. Підручник. Практикум. Тести: підручник / Н.М. Крестовська, Л.Г. Матвєєва. К.: Юрінком Інтер, 2015. 584 с.

7. Адміністративне право України: підручник. вид 2, змін. і доп. / за заг. ред. Т.О. Коломоєць. Київ. Істина, 2012. 528 с. URL: https://pidruchniki.com/1183121955843/pravo/administrativno-pravoviy_status_tsentralnih_organiv_vikonavchoyi_vladi.

8. Адміністративне право України / за заг. ред. Т.О. Коломоєць. Київ: Істина, 2008. 457 с.

9. Курс адміністративного права України: підручник / В.К. Колпаков, О.В. Кузьменко, І.Д. Пастух, В.Д. Сущенко [та ін.]. 2-ге вид., перероб. і допов. Київ: Юрінком Інтер, 2013. 872 с.

10. Ковалів М.В., Стахура І.Б. Особливості адміністративно-правового статусу органів виконавчої влади. Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Серія: юридичні науки. 2014. № 807. С. 22–26.

11. Селезньова О.М. Теоретико-методологічні основи інформаційного права України: монографія / О.М. Селезньова. Чернівці: Місто, 2014. 408 с.

12. Саблук С.А. Правосуб'єктність як елемент правового статусу дитини. Університетські наукові записки. 2008. № 2. С. 101–105. URL: http://nbuv.gov.ua/jpdf/Unzap_2008_2_19.pdf.

13. Нечипорук Ю. Суб'єктний та об'єктний склад інформаційних правовідносин. Юридична Україна. 2012. № 6. С. 39–44.

14. Кузнецова М.Ю. Реалізація інформаційно-правового статусу органів виконавчої влади України під час захисту персональних даних. Право і суспільство. 2014. № 6. Ч. 1. С. 131–139.

15. Качур В.О. До визначення поняття «правосуб'єктність» у теорії права. Науковий вісник Національного університету біоресурсів і природокористування України. 2014. Вип. 197. Ч. 3. С. 24–29.

16. Конституція України: Закон України від 28.06.1996. № 254к/96-ВР. Відомості Верховної Ради України. 1996. № 30. Ст. 141. URL: http://zakon0.rada.gov.ua/laws/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1 %80.

17. Про Державну прикордонну службу України: Закон України від 3 квітня 2003 року. Відомості Верховної Ради України. 2003. № 27. Ст. 208.

Кушнір І.П. ІНФОРМАЦІЙНО-ПРАВОВИЙ СТАТУС ДЕРЖАВНОЇ ПРИКОРДОННОЇ СЛУЖБИ УКРАЇНИ

У статті досліджений інформаційно-правовий статус Державної прикордонної служби України. На підставі аналізу загальнотеоретичних положень правового статусу та змісту діяльності, пов'язаної з інформацією, визначені елементи досліджуваного статусу з урахування сфери охорони державного кордону. Розглянуті правові норми, що визначають основи цього правового статусу, показали необхідність їх удосконалення з урахуванням розвитку діяльності, пов'язаної з інформацією у прикордонній сфері, та уточнення інформаційно-правового статусу Державної прикордонної служби України.

Ключові слова: інформаційно-правовий статус, інформація, Державна прикордонна служба України, сфера охорони державного кордону, інформаційні правовідносини.

Кушнир И.П. ИНФОРМАЦИОННО-ПРАВОВОЙ СТАТУС ГОСУДАРСТВЕННОЙ ПОГРАНИЧНОЙ СЛУЖБЫ УКРАИНЫ

В статье исследован информационно-правовой статус Государственной пограничной службы Украины. На основании анализа общетеоретических положений правового статуса и содержания деятельности, связанной с информацией, определены элементы исследуемого статуса с учетом сферы охраны государственной границы. Рассмотренные правовые нормы, определяющие основы этого правового статуса, продемонстрировали необходимость их совершенствования с учетом развития деятельности, связанной с информацией в пограничной сфере, и уточнения информационно-правового статуса Государственной пограничной службы Украины.

Ключевые слова: информационно-правовой статус, информация, Государственная пограничная служба Украины, сфера охраны государственной границы, информационные правоотношения.

Kushnir I.P. INFORMATION AND LEGAL STATUS OF THE STATE BORDER GUARD SERVICE OF UKRAINE

The article deals with the information and legal status of the State Border Guard Service of Ukraine. The establishment of information legal status is derived from the general theoretical understanding of the legal status and legal regulation of the position of the State Border Guard Service of Ukraine in the mechanism of the state and its role in information legal relations. The analyzed views on the elements of legal status, allowed to determine that the key rights and obligations remain in it, while other elements supplement the content of the legal status of the body in connection with the complication and development of state-legal relations.

The information-legal status of the State Border Guard Service of Ukraine allows us to determine its legal status among other subjects of information and legal relations, defined in the Laws of Ukraine "On Information» and «On Access to Public Information", as well as reveals peculiarities of participation in information and legal relations in the field of the protection of the state border.

The information and legal status of the State Border Guard Service of Ukraine is determined by legal acts, which establish its role, place, as well as legal limits and possibilities of participation in information and legal relations, that is, it finds its manifestation through the informational legal personality. Information rights and obligations as elements of the information and legal status of the State Border Guard Service of Ukraine define the limits of information activity in the form of legal possibilities and observance, implementation of necessary actions in accordance with the law, and the clearly regulated mechanism of realization in the real information and legal relations in the field of protection the state border of the respective rights and obligations, allows the officials of the State Border Guard Service of Ukraine to carry out information processes that are legal consequences.

The investigated information and legal status reveals the following elements: the legal basis for participation and the problem in information legal relations regarding its object; the system of special units whose activities are aimed at providing and realizing the information needs of the State Border Guard Service of Ukraine; informational legal personality (rights and obligations) of officials of the State Border Guard Service of Ukraine with regard to information activities.

The information legal status is a multi-element and multi-dimensional category and is a legal provision for the State Border Guard Service of Ukraine in the information society. The information and legal status of the State Border Guard Service of Ukraine is part of its administrative and legal status in the sphere of ensuring the inviolability of the state border and protecting the sovereign rights of Ukraine in its exclusive (maritime) economic zone as a subject of information and legal relations.

The considered legal norms defining the bases of this legal status showed the need for their improvement taking into account the development of information relations in the border area, as well as clarification of the information and legal status of the State Border Guard Service of Ukraine.

Key words: information and legal status, information, State Border Guard Service of Ukraine, sphere of protection of the state border, information legal relations.